

УДК 378.014.3

DOI: 10.31499/2307-4906.3.2023.289865

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 017 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ліна Рибалко, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізичної культури та спорту, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

ORCID: 0000-0001-6092-9442

E-mail: lina-rybalko@ukr.net

Олександр Пермяков, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної культури та спорту, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

ORCID: 0000-0003-2767-8033

E-mail: alexpermyak967@gmail.com

Тетяна Йона, аспірант кафедри фізичної культури та спорту, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

ORCID: 0000-0002-7869-9494

E-mail: yorpatanya@gmail.com

У статті розкрито сутність і зміст понять «неформальна освіта», «неформальна фізкультурна освіта», особливості неформальної освіти здобувачів вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт. Виокремлено позитивні аспекти як неформальної освіти, так і неформальної фізкультурної освіти; їх основні переваги перед формальною освітою; подано основні ознаки неформальної освіти; сформульовано основні завдання, розкрито функції неформальної освіти здобувачів вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» та її види; проаналізовано ставлення студентів до неформальної освіти.

***Ключові слова:** неформальна освіта; фізична культура і спорт; функції неформальної освіти; показники неформальної освіти; неформальна фізкультурна освіта; види неформальної фізкультурної освіти.*

INFORMAL EDUCATION OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES SPECIALTY 017 PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE CONDITIONS OF MARITAL STATE IN UKRAINE

Lina Rybalko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physical Culture and Sports, Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University.

ORCID: 0000-0001-6092-9442

E-mail: lina-rybalko@ukr.net

Oleksandr Permyakov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Physical Culture and Sports, Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University.

ORCID: 0000-0003-2767-8033

E-mail: alexpermyak967@gmail.com

Tatiana Yopa, Post-graduate student of the Department of Physical Culture and Sports, Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University.

ORCID: 0000-0002-7869-9494

E-mail: yopatanya@gmail.com

The article reveals the essence and content of the concept of “informal physical education”, the features of informal education of higher education students in the specialty 017 Physical education and sports. The positive aspects of both non-formal education and non-formal physical education are singled out; their main advantages over formal education; the main characteristics of non-formal education are given; the main tasks were formulated, the main functions of non-formal education of students of higher education specialty 017 Physical culture and sport and its types were revealed; the attitude of students to non-formal education is analyzed. The analysis of the literature made it possible to project the functions of informal physical education of students. In our opinion, they should include: educational (deepening and expanding knowledge, mastering new knowledge and supplementing educational offers in the field of physical culture and sports); developmental (developing the ability to learn independently, mastering new methods of activity, promoting the self-development of youth in the field of physical education and sports); leisure (organization of students’ meaningful free time); psychological (creating conditions for the growth of youth motivation, development of their personality in the field of physical education and sports); informational (formation of the skills of searching, choosing, using, and processing information in the field of physical culture and sports); status (increasing the psychological and interpersonal status of participants by means of inclusion in the reference circle of communication); rehabilitation (continuation of creative and physical activity, strengthening of health).

Keywords: *informal education; physical education and sports; functions of informal education; indicators of informal education; informal physical education; types of informal physical education.*

Навчання студентів у ЗВО передбачає використання всіх трьох видів освіти: формальної, неформальної та інформальної. Це аргументує Закон України «Про освіту» (ст. 8): «особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти». Відповідно до цього Закону «неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [5].

У листі МОН України «Про здійснення освітнього процесу» зазначено, що в закладах вищої фахової та передвищої освіти, фахових коледжах, коледжах, академіях та університетах впровадження моделі освітнього процесу в аспекті організаційної та безпекової ситуацій може визначатися самостійно. Це пов’язано з переходом закладів освіти на дистанційну форму навчання, спричиним спочатку епідемією COVID-19, а потім повномасштабною війною, що зрештою призвело до зниження якості освіти. З огляду на зазначене, «зкладам вищої і фахової передвищої освіти з 01 вересня 2023 року було рекомендовано максимально перейти до здійснення освітнього процесу в аудиторному форматі з урахуванням наявності та місткості укріплень» [6].

Проведені соціологічні опитування студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» показують, що більше 90% студентів віддають перевагу традиційній (формальній) і лише 10–15% – неформальній формі навчання. Хоча близько 63% студентів розуміються на тому, що неформальна освіта передбачає свободу вибору змісту, методів і форм навчання, а ознаками її визначають: орієнтацію на конкретні освітні запити різних професійних, соціальних груп населення; відсутність примусового характеру, мотивацію; високий особистісний сенс навчання; внутрішня відповідальність особи за результат освітньої діяльності; гнучкість в організації та вибору методів навчання; високий рівень бажаних студентів пройти навчання; можливість самооцінки слухачами отриманих результатів на основі визначених критеріїв; побудова навчальної діяльності на взаємній повазі, демократичній культурі, культурі участі [12, с. 272].

Більше половини опитаних студентів називає основною перевагою неформальної освіти те, що вона передбачає швидке отримання знань відповідно до власних потреб здобувача вищої освіти. Більше того, 46,8% студентів зазначають, що неформальна освіта сприяє розвитку відповідних навиків, а також професійних компетентностей у зручних для них форматах.

Серед опитаних студентів основними ознаками неформальної фізкультурної освіти визначають:

- 1) організована поза формальною освітою, що доповнює формальну освіту (98%);
- 2) вільний доступ і добровільність участі в освітній діяльності (85%);
- 3) адаптованість до потреб особистості (65,7%);
- 4) наявність сприятливого психологічного середовища для навчання та взаємодії (23%);
- 5) інтерактивність та інноваційність форм навчання (17%);
- 6) диференціація змісту навчання з орієнтованістю на особистість (11,8%).

На запитання, які знаєте види неформальної освіти, майже 80% опитаних студентів факультету фізичної культури та спорту відповіли – фізкультурна освіта (фізичне виховання). Тоді як студенти інших структурних підрозділів університету (гуманітарного, будівельного та ІТ-технологій профілю навчання) затруднялися дати відповідь, а коли запитували їх, чи знаєте, що є неформальна фізкультурна освіта, майже всі погоджувалися.

Одним з видів неформальної освіти є неформальна фізкультурна освіта (деякі автори називають її «неформальна освіта з фізичного виховання» (Максак І., Москаленко Л., Радченко М.), «непрофесійна фізкультурна освіта» (Лашко Є., Присяжнюк М., Самохвалова І., Татарченко Л., Харченко С.).

Питання впровадження неформальної фізкультурної освіти в освітній процес вищої школи досліджували: Бермудес Д., Борисенко В., Вихляев Ю., Йопа Т., Максак І., Москаленко Л., Осадчий В., Осадча К., Радченко М., Рибалко Л., Самохвалова І. та інші.

Бермудес Д., Вихляев Ю., Самохвалова І., Харченко С. у своїх працях трактують поняття «неформальна фізкультурна освіта» як освіту, що формує здоровий спосіб життя людини, її уміння і навички щодо самостійних занять фізичними вправами, самоконтролю і оцінки свого здоров'я, фізичного стану у процесі занять неформальною фізкультурною освітою [1; 3; 13; 14].

Борисенко В. стверджує, що неформальна фізкультурна освіта орієнтована на сучасні інноваційні процеси, які відкривають студенту нові можливості розвитку і саморозвитку, зокрема у царині занять фізичною культурою і спортом, збереження і зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя [2, с. 8].

Метою дослідження є розкриття особливостей неформальної фізкультурної освіти, її складових та механізмів упровадження в освітній процес вищої школи.

На думку вчених (Самохвалова І., Харченко С., Кононець Н., Дяченко-Богун М.) «неформальна фізкультурна освіта – доцільно організований, цілеспрямований процес навчання, виховання й розвитку молоді, який враховує її потреби у повсякденному виконанні фізичних вправ, самовихованні психологічних якостей борця за своє здоров'я як необхідної умови досягнення високих соціальних стандартів та реалізації професійних надбань» [4; 14].

Борисенко В. вважає, що неформальна фізкультурна освіта дає студентам можливість значно розширити знання, вміння і навички використання форм, методів і засобів фізичного виховання у навчально-виховному процесі, можливість регулярно самостійно займатися фізичними вправами. До того ж, неформальна фізкультурна освіта орієнтована на надсучасні інноваційні процеси, що сприяє студенту опанувати нові можливості розвитку і саморозвитку, зокрема у царині занять фізичною культурою і спортом, збереження і зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя [2, с. 7].

Аналізуючи наявні визначення науковцями (Бермудес Д., Борисенко В., Самохвалової І. та інших) поняття «неформальна фізкультурна освіта», маємо власне його трактування: «неформальна фізкультурна освіта – це освіта, що надає додаткові знання, практичні уміння та навички з рухової активності, забезпечуючи потребу людини у самостійних заняттях фізичними вправами упродовж життя. Розглядаємо її як додаткову освіту, яка потребує наукового обґрунтування.

Незважаючи на різні погляди вчених щодо формулювання завдань неформальної фізкультурної освіти, вважаємо, що вони повинні бути спрямовані на [16, с. 95–96]:

- активізацію рухової активності студентів задля збереження і зміцнення здоров'я;
- отримання і засвоєння знань про цінності здоров'я;
- ведення здорового способу життя;
- розвитку потреб повсякденно займатися фізичними вправами;
- формування умінь і навичок самостійних занять фізичними вправами;
- дбати про власне здоров'я і сприяти збереженню здоров'я інших;
- проведення контролю і оцінки свого здоров'я і фізичного стану.

Проведений аналіз наукової літератури та практичний досвід роботи авторів на випусковій кафедрі фізичної культури та спорту дозволив визначити функції неформальної фізкультурної освіти студентів, зокрема:

- навчальну, що забезпечує поглиблення та розширення знань, оволодіння новими знаннями і доповнення освітніх пропозицій в галузі фізичної культури і спорту;
- розвивальну, що уможливорює розвиток вміння самостійно вчитися, оволодіння новими способами діяльності, сприяння саморозвитку молоді в галузі фізичної культури і спорту;

- дозвіллеву, що передбачає організацію змістовного вільного часу студентів;
- психологічну – створення умов для зростання мотивації молоді до ведення здорового способу життя, розвитку їх особистості;
- інформаційну, яка сприяє формуванню умінь пошуку, вибору, використання, обробки інформації в галузі фізичної культури і спорту;
- статусну – підвищення психологічного комфорту учасників засобами включення у референтне коло спілкування;
- реабілітаційну, що забезпечує творчу і фізичну (рухову) активності, формування, збереження та зміцнення здоров'я.

До видів неформальної фізкультурної освіти відносяться [15, с. 84]:

- позааудиторне навчання (корпоративні та індивідуальні курси, тренінги, семінари, мотиваційні лекції);
- післядипломна освіта та освіта дорослих;
- професійний вид стажування;
- громадська освіта (діяльність громадських організацій, робота органів студентського самоврядування);
- фізкультурно-спортивні установи чи громадські організації фізкультурного профілю, клуби, гуртки, індивідуальні заняття;
- науково-практичні конференції, форуми, курси, майстер-класи провідних фахівців і спортсменів, науково-методичні семінари, стажування, фітнес-конференції, презентації, тренінги;
- заняття в спортивних секціях, аеробіка, шейпінг, фітнес;
- відвідування тренажерної зали, басейну;
- участь в масових фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходах, туристичних походах, спортивних флешмобах, спортивних святах, фестивалях, спартакіадах, турнірах тощо.

Отже, існує великий спектр видів неформальної фізкультурної освіти для студентів. Проте, більшість здобувачів вищої освіти (78%), які не є спортсменами і не навчаються на факультеті фізичної культури та спорту, віддають перевагу фізкультурно-оздоровчим і спортивно-масовим заходам, здебільшого пасивного характеру (69%). Разом із тим, дозвілля студентів в аспекті фізкультурно-оздоровчої діяльності різноманітне. Проте існує гендерна специфіка. Так, якщо серед студентів (хлопців) 1–2 курсів 43% систематично займаються 2–3 рази на тиждень у спортивних секціях, то серед старшокурсників лише 11%. Майже на 28% зменшується кількість студентів (хлопців), які займаються фізичними вправами самостійно упродовж навчання в ЗВО (на I–II курсі це роблять 35%, на старших курсах – лише 7%). Студентки фізкультурно-оздоровчим заняттям приділяють мало уваги. Так, на 1–2 курсах лише 14% студенток займається у спортивних секціях, тоді як на старших курсах лише 4%.

Практичний досвід роботи засвідчує, що заняття з фізичного виховання для 11% студентів не цікаві, вони не мають бажання розвивати свої фізичні здібності і, навіть, урізноманітнювати фізичну активність. Саме для таких студентів було розроблено методичні вказівки для самостійних занять фізичними вправами. Це зв'язано з тим, що самостійні заняття можуть проводитися в будь-яких умовах, в різний час за

індивідуально для кожного складеною програмою, індивідуальним планом. Акцент на обов'язкове виконання завдання, розвиток самоспостереження і аналізу своєї рухової активності дещо активізували байдужих до фізичного виховання студентів.

Опитування студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» засвідчило, що серед опитаних лише 31% ніякого відношення до неформальної фізкультурної освіти не мали.

Під час дослідження розроблено методичні вказівки для самостійного заняття фізичними вправами (в рамках неформальної освіти), індивідуальні програми неформальної освіти з фізичного виховання для студентів з метою забезпечення їхньої рухової активності.

З 31% студентів, які на момент опитування не бажали займатися самостійно фізичними вправами і не знали про неформальну фізкультурну освіту, спілкуючись з викладачами фізичного виховання щодо ролі рухової активності у зміцненні здоров'я та неформальну фізкультурну освіту (на рис. 1 – НФО-ні), 18% стали відвідувати спортивні секції, зокрема з оздоровчого фітнесу, організовану при університеті, 9% – після спілкування з викладачами та відвідування лекції на тему «Роль рухової активності у збереженні та зміцненні здоров'я людини» розпочали самостійно займатися фізичною культурою, про що свідчило систематичне спілкування з викладачами фізичного виховання та складання індивідуальних програм неформальної освіти з фізичного виховання, і лише 4% не займалися неформальною фізкультурною освітою, пояснюючи це відсутністю вільного часу. Результати впливу інформованості студентів про неформальну фізкультурну освіту і її ефективне впровадження подано на рис. 1.

Рис. 1. Результати інформованості студентів про неформальну фізкультурну освіту

За результатами досліджень варто зазначити, що неформальна фізкультурна освіта дає студентам можливість значно розширити знання, вміння і навички використання форм, методів і засобів фізичного виховання як під час навчання в ЗВО, так і після його закінчення, а також можливість систематично самостійно займатися фізичними вправами. Критерієм ефективності впровадження неформальної фізкультурної освіти в ЗВО може слугувати кількість студентів, що відвідують спортивні секції, продовжують самостійно займатися різними формами фізичної культури та систематично відвідують масові фізкультурно-оздоровчі та спортивні заходи.

Неформальна фізкультурна освіта організована, як правило, поза формальною освітою та доповнює її. Вона має вільний доступ і добровільність участі в освітній діяльності, дає студентам можливість значно розширити знання, вміння і навички використання різноманітних форм, методів і засобів фізичного виховання у навчально-виховному процесі, можливість регулярно самостійно займатися фізичними вправами. Відсутність примусу, добровільність, свобода вибору форм занять підвищує інтерес

студентів до занять фізичною культурою та спортом, що є суттєвим в умовах воєнного стану в Україні.

Перспективами подальших розвідок в обраному напрямі є розкриття особливостей інформальної освіти студентами спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», механізмів її забезпечення та реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бермудес Д. В. Неформальна фізична освіта як форма фізичного виховання студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, Т. 1. С. 31–35.
2. Борисенко В. Формування здоров'язбережувальної компетентності студентів технічних спеціальностей в умовах неформальної освіти засобами фізичного виховання. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2021. Т. 8, № 1. С. 6–12.
3. Вихляев Ю. М. Неформальна фізкультурна освіта. *Інноваційні технології фізичного виховання студентів*: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. М. Вихляєва. Київ: КПІ імені І. Сікорського. 2018. С. 16–30.
4. Гриньова М. В., Кононець Н. В., Дяченко-Богун М. М., Рибалко Л. М. Ресурсно-орієнтоване навчання студентів в умовах здоров'язбережувального освітнього середовища. *Information Technologies and Learning Tools*. 2019. Т. 72, № 4. С. 182–193.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Лист МОН України «Про здійснення освітнього процесу». № 1/10142-23 від 11.07.23 року. *Освіта.UA*. 21 липня. 2023 р.
7. Максак І., Радченко М. Європейські гранти у контексті неформальної освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2023. Вип. 21. Т. 177. С. 21–16.
8. Москаленко Л. М. Неформальна освіта в Україні, вимір можливостей (за результатами соціологічного дослідження). *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. Львів, 2019. Вип. 13. С. 14–19.
9. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти». № 130 від 08.02.2022. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 березня 2022 р. за № 328/37664. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z_0328-22#Text.
10. Осадча К. П., Осадчий В. В., Спірін О. М., Круглик В. С. Стан проблеми організації змішаного навчання у закладах вищої освіти під час пандемії COVID-19. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 81. С. 235–241.
11. Перспективи впровадження неформальної освіти в рамках процесу євроінтеграції. URL: <http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/3A799584-E5E4-4289-908C-9D4606BAE443.pdf>
12. Рибалко Л. М., Пермяков О. А., Йопа Т. В. Неформальна та інформальна освіта студентів у сфері фізичної культури та спорту. *Наукові дослідження в галузі суспільно-гуманітарних наук*: зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Мелітополь, 24 листопада 2021 р.). Мелітополь: ТДАТУ, 2021. Ч. I. С. 271–274.
13. Самохвалова І. Ю. Неформальна фізкультурна освіта студентів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2019. Вип. 3(159). С. 292–295.
14. Самохвалова І. Ю., Харченко С. М. Аналіз психологічних та соціологічних теорій особистості як концептуальних засад неформальної освіти. *Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: International scientific and practical conference (September 25–26, 2020)*. Lublin: Izdewniciba “Baltija Publishing”, 2020. P. 97–100.
15. Татарченко Л. І., Присяжна М. К., Лашко Є. Л. Формування мотивації студентів до занять фізичною культурою та спортом. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 2(340), ч. 2. С. 83–89.
16. Diachenko-Bohun M., Rybalko L., Grygus I., Zukow V. Health preserving educational environment in the condition for information technologies. *Journal of History Culture and Art Research*. Vol. 8(2). June 2019. P. 93–101.

REFERENCES

1. Bermudes, D. V. (2020). Neformal'na fizychna osvita yak forma fizychnoho vykhovannya studentiv. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh*, 70, 31–35 [in Ukrainian].
2. Borysenko, V. (2018). Formuvannya zdorov'yazberezhual'noyi kompetentnosti studentiv tekhnichnykh spetsial'nostey v umovakh neformal'noyi osvity zasobamy fizychnoho vykhovannya. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 8, 6–12 [in Ukrainian].
3. Vykhyayev, Yu. M. (2018). Neformal'na fizkul'turna osvita. Innovatsiyni tekhnolohiyi fizychnoho vykhovannya studentiv. *Navchal'nyy posibnyk*. YU. M. Vykhyayeva (Ed.). Kyiv: KPI imeni I. Sikors'koho, 16–30 [in Ukrainian].
4. Hrynova, M. V., Kononets, N. V., Dyachenko-Bohun, M. M., Rybalko, L. M. (2019). Resursno-oriyentovane navchannya studentiv v umovakh zdorov'yazberezhual'noho osvitn'oho seredovyscha. *Information Technologies and Learning Tools*, 4, 182–193 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Lyst MON Ukrainy «Pro zdiysnennya osvitn'oho protsesu». № 1/10142-23 vid 11.07.23 roku. *Osvita.UA*. 21 lypnya 2023 [in Ukrainian].
7. Maksak, I., Radchenko, M. (2023). Yevropeys'ki hranty u konteksti neformal'noyi osvity. *Visnyk Natsional'noho universytetu "Chernihiv's'kyi kolehium" imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky*. Chernihiv, 21, 21–16 [in Ukrainian].
8. Moskalenko, L. M. (2019). Neformal'na osvita v Ukraini, vymyr mozhlyvostey (za rezul'tatamy sotsiolohichnoho doslidzhennya). *Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya sotsiolohichna*. L'viv, 13, 14–19 [in Ukrainian].
9. Nakaz MON Ukrainy "Pro zatverdzhennya Poryadku vyznannya u vyshchii ta fakhoviyi peredvyshchii osviti rezul'tativ navchannya, zdotykh shlyakhom neformal'noyi ta/abo informal'noyi osvity". № 130 vid 08.02.2022. Zareyestrovano v Ministerstvi yustytitsiyi Ukrainy 16 bereznya 2022 r. za № 328/37664. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z 0328-22#Text>.
10. Osadcha, K. P., Osadchyy, V. V., Spirin, O. M., Kruhlyk, V. S. (2022). Stan problemy orhanizatsiyi zmishanoho navchannya u zakladakh vyshchoyi osvity pid chas pandemiyi COVID-19. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh*, 81, 235–241 [in Ukrainian].
11. Perspektyvy vprovadzhennya neformal'noyi osvity v ramkakh protsesu yevrointehratsiyi. URL: <http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/3A799584-E5E4-4289-908C-9D4606BAE443.pdf>
12. Rybalko, L. M., Permyakov, O. A., Yopa, T. V. (2021). Neformal'na ta informal'na osvita studentiv u sferi fizychnoyi kul'tury ta sportu. *Naukovi doslidzhennya v haluzi suspil'no-humanitarnykh nauk: zbirnyk materialiv I Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi*. Melitopol', 271–274 [in Ukrainian].
13. Samokhvalova, I. Y. (2019). Neformal'na fizkul'turna osvita studentiv. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihiv's'kyi kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky*. Chernihiv, 3(159), 292–295 [in Ukrainian].
14. Samokhvalova, I. Y., Kharchenko, S. M. (2020). Analiz psykholohichnykh ta sotsiolohichnykh teoriy osobystosti yak kontseptual'nykh zasad neformal'noyi osvity. Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: International scientific and practical conference. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 97–100 [in Ukrainian].
15. Tatarchenko, L. I., Prysyzhna, M. K., Lashko, Y. L. (2021). Formuvannya motyvatsiyi studentiv do zanyat' fizychnoyi kul'turoyu ta sportom. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenko. Seriya: Pedahohichni nauky*, 2(340), 83–89 [in Ukrainian].
16. Diachenko-Bohun, M., Rybalko, L., Grygus, I., Zukow, V. Health preserving educational environment in the condition for information technologies. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(2), 93–101 [in Ukrainian].